

SVETA STOLICA I JUGOSLAVENSKA KRIZA (1991–1992)

DR. ŽELIMIR PULJIĆ, DUBROVNIK

Vatikanska izdavačka kuća »L'Osservatore Romano« tiskala je 1992. godine knjižicu posvećenu krizi u Jugoslaviji. U toj knjižici doneseni su relevantni dokumenti od 30. siječnja 1991. do 13. siječnja 1992. koji odražavaju stav Svete Stolice o krizi na ovim prostorima Europe.

Donijet ćemo kraći prikaz tih dokumenata u razmaku od godine dana i to: prije proglašenja neovisnosti Hrvatske i Slovenije i poslije proglašenja. Na koncu ćemo donijeti čin priznanja Hrvatske i nekoliko zaključaka.

I. PRIJE PROGLAŠENJA NEOVISNOSTI HRVATSKE I SLOVENIJE

Glede nove situacije koja je nastala u Jugoslaviji nakon političkih izbora 1990. i težnji nekih republika da se osamostale, Sveta Stolica je izabrala stav velike razboritosti. Mogućnost preobrazbe pravnog ustrojstva Savezne države, kao i pravo republika da napuste federaciju, osigurano je Ustavom iz 1974. godine.

Sveta Stolica se nije željela miješati u strogo političko pitanje koje se odnosi na državu, tim više što s njom ima diplomatske odnose.

Budući da je stanje bilo napeto, a moglo se pogoršati, Sv. Stolica je od srpnja 1991. podsjećala i tražila:

- da se poštuje pravo naroda na samostalnost;
- da se poštuje pravo pojedinaca i narodnih zajednica;
- da se odbaci svaka uporaba sile u rješavanju nesuglasica;
- da se neumorno traže putovi dijaloga;
- da se uspostavi mima koegzistencija među narodima Jugoslavije, uz obostrano poštivanje pravde.

Sveti Otac je u audijenciji 30. siječnja 1991. pozvao grupu hrvatskih hodočasnika »da se mole Bogu za mir, da se odbace napasti nepovjerenja i rivalstva, da se poštuju temeljna ljudska prava, dostojanstvo osobe i prava naroda«, i dodao: »da je put prema budućnosti u dijalogu i diskusiji o točkama neslaganja u obostranom poštivanju, suradnji i solidarnosti.«

21. travnja Papa je ponovio svoj apel i zatražio da se moli za narode u Jugoslaviji, ... »koji traže nove načine odnosa u miru, jednakosti, pravdi i poštovanju prava naroda i pojedinaca« i izrazio nadu:

»da će sve nacionalne grupe biti sigurne u poštivanje vlastitog identiteta i da će svi zajedno pronaći put k općem dobru!«

A kad je 8. svibnja čuo izvještaje o krvoproliću u Hrvatskoj, Papa je progovorio još upornije:

»Još jednom dižem svoj glas i vapijem da ne dođe do bratoubilačkih sukoba između Srba i Hrvata i da se izbjegne pribjegavanje nasilju. Posebno i usrdno molim one koji su odgovorni za sudbinu ova dva naroda, da pokažu dobru volju i smisao za odgovornost da pronađu pravedno i mirno rješenje za probleme koje oružane snage nikada ne mogu riješiti.

Pozivam osobito poglavare kršćanskih zajednica da budu promicatelji pomirenja... U ovom razdoblju koje je tako dramatično za Jugoslaviju, molimo Kraljicu Mira da prosvijetli pamet i podupre napore svima onima koji iskreno teže ka uspostavljanju društvenog sklada u poštivanju i uzajamnom razumijevanju.«

Dvadeset devetoga siječnja 1991, na sastanku Odbora visokih dužnosnika KESS-a u Beču, predstavnik Sv. Stolice podsjetio je na potrebu za poštivanjem Deset principa Završnog akta u Helsinkiju i Pariške povelje. Osobito je ustrajao na važnosti poštivanja prava nacionalnih zajednica za sigurnošću i suradnjom u Europi.

On je tom zgodom izjavio da:

»Papa Ivan Pavao II. nije oklijevao refirmirati više puta potrebu za mirnim rješavanjem međunarodnih nesuglasica. To se tiče odnosa među državama. Ali misli se i na odnose unutar svake države, kao i na grupe naroda koji su združeni u federaciju. Mora prevladati dijalog. Istinski dijalog koji je karakteriziran stvarnom željom da se dođe do rješenja za poštivanje prava pojedinaca i svakog naroda i nacionalne zajednice. Dijalog koji vodi k priznavanju legitimiteta pravednih zahtjeva i vodi računa o svim povijesnim situacijama koje su svojstvene svakoj zajednici.

Veličina države ogleda se u mudrosti njezinih vođa u poduzimanju potrebnih mjera u skladu s obilježjima vremena. Nova Europa će se izgrađivati suradnjom svih ljudi i naroda, a ne tako da jedan narod nameće svoju volju drugome. Prema tome, postoji nužnost traženja onoga što sjedinjuje priznavajući ono po čemu se svaki pojedinik razlikuje.«

Iz dosad rečenoga proizlazi da je Sveta Stolica nastojala *da se izbjegne nasilje i da oni koji su na vlasti u šest republika ozbiljno pokušaju uspostaviti nove odnose među republikama, kako bi se osigurala prava i legitime aspiracije svakog naroda u uzajamnom poštivanju i pravdi, na opće dobro svih.*

II. NAKON PROGLAŠENJA NEOVISNOSTI HRVATSKE I SLOVENIJE

Nakon 25. lipnja 1991. započele su ratne operacije u Sloveniji i Hrvatskoj. Sveta Stolica djeluje još većom upornošću. U brzopjavu Predsjedniku SIV-a gosp. Anti Markoviću Papa je napisao:

»Želim najodlučnije dići svoj glas da bih zatražio obustavu korištenja sile i stvaranje uvjeta koji će dopustiti postizanje dijaloga između svih zainteresiranih strana, dijaloga koji teži traženju novih odnosa između različitih nacionalnih grupa na takav način da bi se zadovoljile njihove legitime težnje i da se među njima osigura prijateljska koegzistencija i skladna suradnja.«

Istog dana ponovio je poruku predsjedniku Hrvatske gosp. Franji Tuđmanu, i predsjedniku Slovenije gosp. Milanu Kučanu:

»Dižem svoj glas da ohrabrim sve inicijative koje bi dovele do obustave nasilja i stvaranja povoljnih uvjeta za dijalog između različitih nacionalnih grupa.«

A hodočasnici skupljenim na Trgu sv. Petra povodom anđeoskog pozdravljenja Papa je istog dana rekao:

»Ponovno velim da se prava i legitimne težnje naroda ne mogu i ne smiju gušiti uporabom sile. Zato želim ohrabriti sve one inicijative koje imaju za cilj pronalaženje pravednih rješenja koja jedino mogu jamčiti mir i bratsku koegzistenciju.

Ponovno apeliram na vlasti u svim republikama Jugoslavije da jasno pokažu spremnost konstruktivnog dijaloga s dalekovidnom mudrošću.«

U generalnoj audijenciji nekoliko dana kasnije (3.7) Sveti Otac upućuje novi apel:

»Molim se Bogu našem Ocu da spasi narode Jugoslavije od daljnjih žrtava... Logika sile želi se nametnuti razlogu zakona tražeći da neutralizira napore onih koji na nacionalnim i međunarodnim razinama rade na pronalaženju mirnog rješenja ozbiljnih problema koji postoje... Neka Bog prosvijetli sve one na odgovornim pozicijama i potakne ih da saslušaju glas naroda u državi, poštujući njihova prava i legitimne težnje. Neka Kraljica Mira nadahne inicijative koje su sposobne ponovno uspostaviti red i stvaranje novih uvjeta za dijalog kako bi se zaustavio pakleni krug nasilja i mržnje.«

Iz citiranih tekstova osjeća se da je Papina glavna briga obustava ratnog nasilja.

Unatoč svemu, Sv. Stolica i dalje vjeruje u mogućnost sređivanja jugoslavenske krize pregovorima, koji bi doveli do uspostavljanja novih odnosa među republikama.

Nadbiskup Jean Louis Tauran sazvao je 29. srpnja ambasadore zemalja EZ da bi izrazio zahvalnost Svete Stolice naporima zajednice da pomogne pronaći rješenje ove krize i da bi izrazio podršku planovima slanja promatrača, a ako bude potrebno i »mirovnih snaga«. Po mišljenju Svete Stolice, takva bi međunarodna nazočnost pridonijela jačanju poštivanja prekida vatre na bojištima i stvaranju atmosfere povjerenja u obliku iniciranja konstruktivnog dijaloga.

Nadbiskup Tauran je od 5. do 7. kolovoza posjetio Zagreb i Beograd. Sastao se s biskupima Hrvatske, srpsko-pravoslavnim patrijarhom Pavlom i saveznom ministrom vanjskih poslova gospo. Budimirom Lončarom. U tim je susretima objasnio stavove Svete Stolice. S katoličkim biskupima i pravoslavnom patrijarhom inzistirao je na nužnosti ekumenske inicijative u prilog miru. S ministrom Lončarom inzistirao je na hitnosti odlučnijeg zauzimanja Savezne vlade kod uspostavljanja uvjeta za konstruktivne pregovore između svih republika.

U homiliji koju je održao pod misom u prvostolnici u Zagrebu, nadbiskup Tauran potaknuo je vjernike da »otvore vrata nade« i pozvao sve da mole Blaženu Djevicu Mariju da isprosi od svog božanskog Sina milost razoružanja srdaca onih koji siju smrt... »Obraćamo se zajedničkom Ocu Hrvata i Srba da svima pomogne da shvate da ovo nije put rješavanja problema... Neka vođe, koji žive jedni kraj drugih u Europi koja dokida granice, nauče kako da se nađu u izgradnji budućnosti, mira i napretka gdje će svaki pojedinac i narod živjeti slobodno i vlastitim duhovnim i kulturnim bogatstvom pridonositi bogatstvu svih.«

Rat se već toliko bio razbuktao i izmaknuo kontroli da su svi mirovni pokušaji ostajali bezizgledni. Sveta Stolica se ne umara poticati i nadati.

U brzojavu predsjedniku Saveznog Predsjedništva gosp. Stjepanu Mesiću, 26. kolovoza, Sveti Otac je napisao:

»Molim se Bogu da nadahne one koji imaju tešku odgovornost za osiguranje dobrog funkcioniranja saveznih institucija u službi svih republika da hitno stvore nove uvjete za prave-

dan politički dijalog između strana. Ponovno želim uvjeriti Vašu Ekscelenciju da Sveta Stolica podržava sve napore i inicijative koje nastoje da utihne oružje i da se u političku i diplomatsku arenu unesu težnje za rješanjem ozbiljnih problema koji postoje.«

Istog dana kardinal Angelo Sodano, državni tajnik, obratio se tadašnjem Predsjedniku Vijeća ministara EZ-a, gosp. Hans van den Brocku, kako bi ohrabrio »napore koje je poduzela EZ da se prekine uporaba oružja te da se njeguje početak političkog dijaloga između jugoslavenskih republika.«

Istodobno kardinal Sodano izražava uvjerenje da bi djelovanje međunarodne zajednice moglo »požuriti proces reorganiziranja države u skladu s VIII. načelom završnog akta iz Helsinkija glede jednakih prava i prava na samoodređenje naroda.«

U brzojavu upućenom kardinalu Franji Kuhariću, 5. rujna, Sveti Otac je pokazao veliku brigu »za sudbinu hrvatskog naroda i svih naroda Jugoslavije«. Ponovno je izrazio čvrstu podršku Svete Stolice za sve inicijative koje promiče međunarodna zajednica »da bi se zaustavila neprijateljstva i započeli pregovori u obliku rješavanja problema.«

Istog dana Sveti Otac je proglasio 8. rujna Svjetskim danom molitve za mir u Jugoslaviji.

Djelovanje Svete Stolice nadahnuto je i drugim promišljanjem: jugoslavenska kriza pričinjava ozbiljnu prijetnju mirovnom procesu i suradnji u Europi, sazdanom na velikim naporima KESS-a, pa tako predstavlja ozbiljno kršenje načela završnih dokumenata iz Helsinkija i Pariške povelje.

Za vrijeme pastoralnog posjeta Vicenzi (8. rujna) Sveti Otac je osobno to izrazio:

»Sve se ovo događa danas u Europi, usprkos međunarodnim obvezama koje su prihvaćene da se odagna rat za sva vremena. Zapravo, sučeljavamo se sa sukobima za koje smo se nadali da se više nikada neće ponoviti u Europi, koji su u prošlosti bili obilježeni s previše grozote. Nalazimo se sučeljeni s ozbiljnim kršenjem duha završnog akta iz Helsinkija o suradnji i sigurnosti u Europi i Pariške povelje nove Europe, koja kategorički isključuje upotrebu sile za rješavanje bilo koje vrste nesuglasica.«

Iz ovih poruka Sv. Oca vidi se kako Papa suosjeća s patnjama nevinih i zgraža se nad ratom koji je nedostojan čovjeka i »sramota Europe«.

Njegovu glasu pridružili su se europski biskupi za vrijeme specijalne Biskupske sinode u Europi, posebnom porukom svim državicima, poslanom 8. prosinca 1991.

Iz citiranih je tekstova jasno da Sveta Stolica pokazuje živu brigu za sve narode, poziva na molitvu za mir i izražava solidarnost sa svim žrtvama sukoba.

Mnogim apelima Sveti Otac se obraćao i katoličkim i pravoslavnim kršćanima. Poticao ih je da se ujedine u zajedničkoj molitvi. Osobito je direktno poticao vjerske vođe obiju zajednica da promiču ekumenski dijalog.

Situacija je bila sve gora i gora. Počelo je sazrijevati uvjerenje da bi međunarodno priznanje Hrvatske i Slovenije išlo na ruku traganju za mirom, primjenjujući načelo prava naroda za samoodređenjem i zahtijevajući djelotvorno poštivanje prava nacionalnih manjina.

To je uvjerenje vodilo Svetu Stolicu da favorizira izlazak međunarodnog konsenzusa glede prilike da se smjesta priznaju dvije republike koje to žele. Imajući ovaj cilj na pameti, 26. studenoga 1991. državni sekretar podastro je Memorandum ambasadorima država članica KESS-a, u kojem ih je podsjetio na načela međunarodnog prava i odredbe jugoslavenskog ustava iz 1974. koji daje pravo pojedinim republikama da se odvoje od federacije.

Tiskovni ured Svete Stolice izdao je 20. prosinca priopćenje kojim se objasnilo poglede na jugoslavensku krizu. U notama ministarstvima za vanjske poslove Hrvatske i Slovenije,

Sveta Stolica je izrazila spremnost da prizna njihov suverenitet i neovisnost i navela uvjete koje zahtijeva za njihovo priznanje.

Ti su uvjeti:

- Poštivanje svih načela helsinškog Zaključnog akta i Pariške povelje.
  - Poštivanje ljudskih prava i osnovnih sloboda potvrđenih međunarodnim dokumentima, osobito onih Ujedinjenih naroda, Konferencije o sigurnosti i suradnji u Europi i Europskog vijeća.
  - Dužnost da ostvari predviđanja dokumenata KESS-a u svezi s načelima i demokratskim institucijama, na način da ove posljednje odgovaraju normama pristupanja Europskom vijeću.
  - Formalno prihvaćanje odluke dokumenata KESS-a na zasjedanju u Kopenhagenu i Ženevi o nacionalnim manjinama.
  - Prihvaćanje nadzora od Odbora visokih funkcionara KESS-a o primjeni mjera u odnosu na nacionalne manjine.
- Primivši formalnu obvezu od dviju republika da će poštivati ove uvjete, Sveta Stolica je nastupila s priznanjem 13. siječnja 1992.

Priznavajući postojanje Hrvatske i Slovenije, Sveta Stolica je potvrdila države koje de facto nastaju iz demokratskih izraza legitimnih želja. Postavljajući uvjete za ovo priznanje, ona je tražila promicanje svih obveza danih u skopu Helsinškog procesa i naglasila činjenicu da KESS treba biti jamac povjerenja u rješavanju međunarodnih problema. Postavljajući uvjete za priznavanje njihove suverenosti i neovisnosti, Sveta Stolica je željela podsjetiti nove države da su se svečano obvezale pomoći u izgradnji nove Europe, ljudskih prava i demokracije.

ZAKLJUČAK

U teškoj jugoslavenskoj krizi Sveta Stolica bila je dosljedna u načelima i u skladu s misijom Crkve u suvremenom svijetu.

Od samog početka, unatoč ozbiljnim prijetnjama miru, Sveta Stolica je u svjetlu Evanđelja svratila pažnju na etičke i pravne norme i glasno proglašavala da se rat ne može držati sredstvom za rješavanje nesuglasica.

Ona je uporno i stalno potvrđivala pravo naroda na samoodređenje i dužnost poštivanja prava svakog pojedinca i svake nacionalne zajednice, naročito u slučaju manjinskih grupa unutar države. Poticala je vođe raznih republika da traže mirno i pravedno rješenje kako bi odgovorili na legitimne težnje naroda. Podržavala je inicijative međunarodne zajednice, posebice EZ. Apelirala je da se završe borbe, te već u srpnju ukazivala na pravodobnost slanja međunarodnih promatrača da bi ih kasnije slijedile »mirovne snage«. Konačno, u posljednjoj nadi da se zaustavi eskalacija borbi, djelovala je u prilog uvjetnog priznanja neovisnosti Hrvatske i Slovenije.

Sveta Stolica je oduvijek bila u potpunosti svjesna da priznanje neovisnosti nije samo po sebi rješenje za sve probleme koji pogađaju zemlju.

Da bi zavladao istinski mir, nužno je da se u svim republikama:

- primijene demokratska načela u institucijama države;
- da se poštuju prava pojedinaca i nacionalnih zajednica;

- da se poštuju načela sadržana u završnom aktu iz Helsinkija o sigurnosti i suradnji u Europi, kao i u drugim dokumentima KESS-a;
- da se prihvati mogućnost verifikacije primjene mjera od KESS-a a u svezi s nacionalnim manjinama;
- da se sve strane trude na dijalogu, kako bi se postigao razuman sporazum.

(U današnjim prilikama to izgleda nemoguće. Ali zbog dobrosusjedskih odnosa i suradnje među balkanskim državama, drugog puta nema.)

U tom smislu valja shvatiti i ponovljeni apel Sv. Oca, upućen vjernicima i vjerskim poglavarima triju zajednica koje su nazočne na ovim područjima: da intenziviraju dijalog kako bi se stvorila atmosfera mira i suradnje među narodima koji se razlikuju po kulturi, vjeri, povijesti i jeziku, ali su pozvani da žive »zajedno« u »novoj Europi« koju i oni sami moraju izgrađivati.

Summary

HOLY SEE AND YUGOSLAV CRISIS (1991–1992)

The position and activity of the Holy See in the difficult Yugoslav crisis (before and after the declaration of independence by Croatia and Slovenia) have been consistent and fully in accord with the mission of the Church in the world delineated by the II Vatican Council. From the very beginning the Holy See has drawn attention to the ethical and juridical principles now generally accepted in the international forum: the right of peoples to self-determination and the duty to respect the rights of every individual. It has supported the initiatives of the international community and has appealed for an end to the fighting. Finally, as a last resort to stop the escalation of the fighting, it acted in favour of a conditional recognition of the independence of Croatia and Slovenia. The procedure of giving conditional recognition was intended as a way of obtaining a formal commitment from the Republics to respect the conditions set out in the various documents of the CSCE, especially in relation to the defence of human rights, democracy and the protection of national minorities. But, the war has inflicted deeper wounds in all the Republics. Holy Father repeatedly address especially believers and religious leaders that they intensify dialogue and joint action to create an atmosphere of peace and cooperation between peoples who differ in culture, faith, history and language to live »together« in the »new Europe« that they too must help to build.